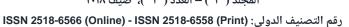
مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) - العدد (٣)، صيف ٢٠١٨

رهههندی مروّقایهتی له میْژووی خوداوهندی شاووشکا

مىتۆدەيەكى شىكارى ولاتى سويارتوۋە – كوردستانى كۆن

The human dimension in the history of the goddess Shaooshka Analytical theory of the country of Subarto - ancient kurdistan

مامۆستاى ياريدەدەر ئارەزوو رەسوڵ ئەحمەد

كۆلێژى پەروەردەو زمان / زانكۆى لوبنانى ڧەرەنسى

يوخته

معلومات البحث

ئهم ليْكوّلْينهو هيه سهر هتايه كه دادهنريّت له شرورّڤهى ئهو خوداو هندانهى، بهر له زاییندا له کوردستان پهرستراون، که خوداوهندی شاووشکا په کیک بووه لەو ان.

له رهو گهی نیشنگهیی کوننی کوردستاندائهم جوزه خوداوهندانه بوونیان ههبووه وهك سهرييلني زههاو، ههوليز، نوزي، ئامهد و...هتد يهيكهري له قور دروستكراو دۆزراونه تهوه، كه ههر ههموويان له شيوهى رهگهزى مي دا بوون. به رای شوینهوارناس و میزووناسان ئهم پهیکهرانه ههر دهبیت خوداوهندی دایك بووبن.

مرؤڤ به همردوو رهگهزی می و نیرهوه، همر له سمردهمی مندالییهوه ویّنهی رهگهزی می له ویژدانیدا چهسپیوه، چونکه دایك ئهو تاکه له کومهلگادا ئەركى يەروەردەكردن و گەورەكردنى مندالەكانى لە ئەستو بووە. ئەمانە ھەموو دهبن به مایهی نهوهی که نامیزی دایك گهرمترین و نارامترین شوین بیت.

له سهر دهمانی یالیولیت (چهرخی بهردینی کوّن) و نیولیت (چهرخی بهردینی نوی کا پله و پایهی دایك جیاوازی همبووه لهو پیگهیهی، که دایکی

تاريخ البحث: الاستلام: ٢٠١٨/٤/٣٠

القبول: ۲۰۱۸/٥/۲۷ النشر: صيف ٢٠١٨

Doi: 10.25212/lfu.qzj.3.1.03

الكلمات المفتاحية:

Gynocentrism, matriarchy, Shawshka goddess, the Hurians, Kurdistan, mother .goddess.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Print) 6566-6568 (Online)

هاو چەرخ هەيەتى، ھەروەك لەم توپىۋىنەوەيەى بەردەستدا خۆى دەبىنىت.

له شرو قهی تیکسته کان و تابلو مه خوته بهردیه کان و قورینه کان ههولندراوه روّلنی خوداوه ندی شاووشکای کوردستانی، وه ک خوداوه ندی دایک، خوداوه ندی خوداوه ندی و جهنگ، زانستیانه وه ک بابه تیکی سهربه خو لیی بکولندری ته وه، له سهرده میکدا، که دایکسالاری بووه.

ئهم تویژینهوهیه ههولێکه بۆ سهر لهنوی نووسینهوهی میٚژووی میٚینه له کوردستاندا، چونکه زور لایهنی میٚژوویی میٚینه ئیٚمه یان باس نهکراوه، یان ئهگهر باس کرا بیّت به لیّلنی خراوهته بهرچاو .

دیاریکردنی زاراوه کان: می سالاری، دایکسالاری، خوداوه ندی شاووشکا، خورییه کان، کوردستان، خووداوه ندی دایك.....

پێشەكى

لهنیّو ئهو تویّژینهوانهی، که لهبارهی رِوّل و پیّگهی ژن له پیکهاتهی ژیانی کوّمهلاّیهتییدا ئهنجامدراون، رِووبهرِووی ههندیّك لیّکوّلیّنهوه دهبین، که گرنگییان به رِوّل و شیکردنهوهی بابهتی ئافرهتان(روّل و پیّگهی ئافرهت) له رِابردوودا داوه.

یهکینک لمو هو کارانه ی بووه به جینگای گرنگی پیدانی تویژهران، وهلانانی روّلنی ئافرهتانه له بابهته هزری و مهعنهوی و بهههند وهرنه گرتنی بیرو بوّچونه کانییانه، که ئهمهش به یه کجار نهبووه بهلکو بهره بهره پهرهی سهندووه. بچوو ککردنهوه ی پیّگه ی ژن لملایهن کوّمهلنی پیاوسالارییهوه، پیّویسته تیّگهیشتنی راستی ژنمان لی بهربهست نه کات. سروشتی ژیان زیاتر پهیوهندی به ژنهوه ههیه و پهراویز خستن و بهدهرنانی ژن له ژیانی کوّمهلایه تیبهوه ئهم راستییه ناگوریّت و به پیچهوانه ئهم راستییه دهسه لیّنیّت.

تویزهرانی بواری میژوو و شوینهوار ئهو راستییه دووپاتده کهنهوه، که قوتاغی بهر له میژوو ههبووه و تیدا پیشرهوایهتی و پیشهنگی ژن له ئارادا بووه و پیاویش وهك مندالی ههژار گریدراوی ژن بووه. ژن هیزی دهستپیکهری شورشی کشتو کالی بووه. ههر بویه پهیکهری تهواوی خوداوهنده کان شیوه و رووخساری ژنیان ههبووه. له یه کهمین قوتاغی سومهری، میسری و هیندییه کانیش ناوی خوداوهند له ژنان نراوه. پهیکهری پیاوان هیّنده کهم بووه دهتوانی بگوتریّت ههر نهبووه.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

له ئهنجامی دۆزينهوهی چهندين پهيکهری تايبهت به خوداوهندانی ژنهوه له ناوچه جيا جياکانی دنيادا ئهوه خويابووه، که کۆنترين چالاکييه ئاينييهکان پهيوهندی به خوداوهندی رهگهزی ميّوه ههبووه. ئهو پهيکهرانهی که بۆ ئافرهت دروستکراون، کۆ ئهندامی ميّينهی جهستهی ژن بهتهواوی بهرجهسته کراوه، ههروهها پهيکهری ژنی دووگيان لهنيّوياندا دۆزراونهتهوه، کهواته بههوّی توانای مندالبوونهوه، پيّگهی کومهلاّيهتی و ئابووری ژن له نيّو کومهلاّيه بههيّربووه. ههرئهمهشه ژنی تا ئاستی پهرستن بهررز کردبووهوه.

لهم لیکوّلینهوهیهدا باسی کوّمهلّی دایکسالاری کراوه، خوداوهندی شاووشکا وه ک خوداوهندی دایک ناساندراوه، ههروهها روونکردنهوهیه که لهمه سهردهمی پهرستنی خوداوهندی شاووشکا خراوه ته روو، جگه لهوه ش له خوداوهندانی میّینهی وه ک خوداوهندی دایک، خوداوهندی خوداوهندی دایک، خوداوهندی خوداوهندی شاووشکا به شیّوهیه کی سهره کی باسکراوه و له کاتی پیّویستیشدا هیّمایه کی کراوه بو خوداوهندانی ئینانای سومهری و عهشتاری بابلی و ...هتد وه ک پالپشتیه ک بو روادی شاووشکا.

1- كۆمەلى دايكىسالارى

تایبهتمهندی مرؤڤانهی ژن، ههروهها هیّزی رووحی و توانای ئهفراندنی و ریّککهوتنی جهستهی لـهگهل گۆرانکارییهکانی سروشتدا وایان لـهرهگهزی نیّری ئهو سهردهمه کردووه، که دان به روّلنی سهرکردهی ژن بنیّت.

ئیۆلین رپد" لهو باوهرهدایه که دایکایهتی کارهکتهری کوههلایهتی ژنه له کوههلندا له بهر ئهوه ههموو ژنان به ئاشکرا یا نهینی دایکانی گرووپن" (1387ش: 41) باکوفن روّلنی دایکایهتی ژن له وشهی مافی دایکایهتی بهرامبهر به مافی باوکایهتی روّژگاری رابردوو دادهنیّت، که به تیپهربوونی کات له وشهی دایکسالاری کورتکراوهتهوه. (Bachofen,1967)

له سهردهمی دایکسالاریدا ژنان له رووی کشتوکال و بهرههمهیّنان سهربهخوّ بوون، ههر لهبهر ئهمهشه چایلد باس له دهسترهنگینی ژنان له بواری گوّزهگهری، رستن، رووهکناسی کهتان و لوّکه دهکات. (چایلد ،1960 : 59)

لهوکاتهدا، که پیاو راوچی بووه، ژن دایکایهتی کردووه و پیویستی به پهناگهیهك ههبووه، که خوّی و مندالهکانی له سهرما و کهرما و نههامهتییهکانی سروشت بپاریزیّت، ههر لهسهر دهستی ژن بنهمای کشتوکال داندرا، لهگژوگیا دهرمانی جوّراوجوّر هاته کایهوه، له پیّستی ناژهل پوّشاك و رایه خ دروستکرا، تا گهیشته راده ی بازرگانیکردن، نهویش بهریّگه ی نالوگورکردنی بهروبووم. به ههمان شیّوه لهسهر دهستی ژن، پهرستگه بنیاتنرا و ناگری پیروّز ههلکرا و ههر لهلایهن میّینهوه پهرستگه و ناگره که ی ههر به داگیرساوی دهپاریّزرا. ههروه ک جهمال رهشید له گوّقاری شاووشکادا گوتوویه تی: "نهمه نهوهمان بوّ دهسهلیّنیّت، که ژن یه کهمین نهندازیار، جووتیار، پزیشك، بهرگدروو، بازرگان و خوداوهندی پهرستراو و ... بوو". (نه همد، 2001 : 6)

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

رۆلنی ژن یان دایك بهتهنیا له بابهتی زاوزیکردن و بهردهوامی نهژاد کورت نابیتهوه، ههلبهته ژن له بواری بهرهمهیناندا گرنگی تایبهتی همبوو. رولنی سهره کی دایك له بهرهمهینان و تایبهتمهندی زاوزی بایه خیکی نائاسایی پهیدا کردووه و ریگای له پیش قوتاغی خوداوهنده ژنه کان کردووتهوه. ئهو سهردهمه بازنهیه کی تو کمهی بو پاراستنی ژنان و مندالان (تویژه لاوازه کان) درووستکردووه، که بوونی پیاو دهبینیت، بهوونی پیاو دهبینیت، هملبهت نهمه نهو کاتانه ی نهده گرتهوه که پیویستیان به جووتبوون ههبووه. (بروانه: رید، 1387ش)

به پنی بو چونی کمبل ژن پهیوهندییه کی نزیکی له گهل زهوی ههبووه که ده لنیت: ((هیزی تهلیسماوی ژن و زهوی ههردوو بهرامبهر به یه کن ... خهونی هیزیک که مرو ٔ لنی درووست دهبیت و خواردنی بو گهشه کردنی دابینده کات، تهنیا له ره گهزی می دهوه شیته وه. له سهرده همی کشتو کالنی میسو پو تامیای کو تدا، له رووباری نیل له میسر، له سیسته می کولتووری کشتو کال خوداوهندی ژن له چیرو که کان بالاده سته). (کمبل، 1377 ش : 253)

پیکهاته ی خیزان ههر به م شیوه یه نهمایه وه ، به لکو گزرانی به سه رهات. ئه مجاره یان خیزان له پیاویک و چهند ژنیک پیکده هات. له نیو ئه م کومه له ژنانه ی نیو خیزاندا یه کیک به ژنی سه ره کی داده ندرا. ژنی سه ره کی ئه م خیزانه ش ئه میرده ی له نیو میرده کانی دیکه یدا به میردی سه ره کی ده ژمارد. دایك له م جوّره خیزانه شدا هه مان مافی جارانی خوّی پاراستبوو. دایك له ده سه لاتیدا بو و له هه ر کاتیکدا ئاره زوو بکات ده ستی له میرده که ی خوّی هه لگریت. له و سه رده مه دان به ره چه له که هه ر بو دایك گه راوه ته وه و میردی شهرده م وه که که سیکی نامو سه یرکراوه و به بی هیچ جوّره ده ستکه و تیک له خیزانه که ی ده رچووه. له به رئه وه میراتی باوک بو مندال نه بووه ، به لکو بو برا و خزمانی خوّی مندال بو دایکی گه راوه ته وه باره ئابو و ربییه وای له ره گه زی نیر کرد ، که بیر له گورینی یاسای میرات بکاته وه ، که کواز راوه ته وه . (السواح ، 1993: 35) ئه م باره ئابو و ربییه وای له ره گه زی نیر کرد ، که بیر له گورینی یاسای میرات بکاته وه ، که

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Print) 6566-6568 (Online)

به جوریّك بیّت منداله کانی بگریّته وه. بهم ریّگه یه پیاو توانی مافی دایك له ژن وهرگریّت و له شویّنیدا مافی باوك بچه سپیّنیّت، لهم باره دا خیّزانی تاکایه تی په یدابوو که ده سه لاّتدارییه تی پیاو سه ریگرت، هه ولّی هیّنانه دنیای مندالیّکی دا که باوکی به ته واوی دیاربیّت، بو ئه وهی وه ره سه که ی بو بر برّدریّت، که له گهلیدا میژووی وه ره سه که ی ده ژمیر دریّت، که له گهلیدا میژووی چه و ساندنه وه ی ژن ده ستی پیّکرد. (ئه همد، 2001: 6-9 و السواح، 1993: 35-37)

ههلبهت رهگهزی می ههروا به سانایی دهستی له مافی دایکایهتی زهوتکراوی خوّی ههلنهگرتووه، بهلکو ماوهیه کی زوّری ویستووه ههتا دهستبهرداری بووه، چونکه داوونهریت و روّشنبیرییهك بوّ ماوهیه کی زوّر پیّرهو کرابیّت کاتیّکی زوّری پیّویسته تا کالّ بیّنهوه و بیروّکهی دی جیّگهی بگریّنهوه.

2-خوداوهندى شاووشكا

خوداوهندی شاووشکا (وینهی ژماره 1) له سهردهمی خوربیاندا (Hurrian) به خوداوهندی پیت، خوّشهویستی، جهنگ و چارهسهرکاری نهخوّشی ناسراوه. نیّوی شاووشکا بوّ یه کهمین جار له سهردهمی ئوری سیّیهمدا وه ک خوداوهندیّک له بهری روّژهه لاّتی رووباری دیجله دا بوّ وینه شاری أربیلا (ههولیّری ئیّستا) هاتووه و پهرستراوه، لهوکاته دا شاووشکا هاوشانی خوداوهندی ئینانای سومهری بووه. دواتر شویّنی پهرستنی خوداوهندی شاووشکا فراوانتر بووه و شارانی خوری وه ک نووزی (ویّنهی ژماره 2)، تیللی، خیلمانی، کیزواتنا و حهلهبیشی گرتووتهوه. (ئه همه د، 2017 : 45).

2-1سەرەتايەك سەبارەت بە خورىيەكان (Hurrian):

خورییه کان نیشته جبّی با کوری میّسوپوتامیا وه له گروپه رهسه نه کانی ناو چه که هه ژمار کراون. خورییه کان له ناو چه که جیاوازی کوردستان ژیاون و چه ندین شاری میژوویی گرنگ له کوردستاندا شویّنی نیشته جیّیان بووه. له وانه (نوزی Nuzi) که ده که ویّته کوردستانی روزژناوا (با کوری سوریای نه مروز) که نیّستا (تل موزان) ی بی ده گو و تریّت. هه روه ها خورییه کان له باشور و با کور و له روزژناوای کوردستانی نه مروزدا، چه ندین شاری تریان دامه زراندووه. له دوای کزبوونی ده سه لاّتی سو مه ریه کان له خواره وه ی میسوپوتامیا، میتانیه کان وه ک میراتگری نه وان سه رکردایه تی نه ته وه ناسامیه کان گرته ده ست و له و په ری به رفرانبوونیاندا له با کوریشه وه، له ناو چه ی با کوری نه ناتولیا، ده سه لاّتی هیتیه کوته کانیان (Hittitian) کو کردبوو. له سه ده ی پانزه همه می پیش زاییندا سنوری ده سه لاّتی میتانیه کان گیشته سنووری ده سه لاّتی میسریه کان و ماوه یه که ناوی جه نگدابوون. به لاّم دواتر په یوه ندیان له گه ل میسریه کاندا باش بووه و له 1400 پ.ز کچی پاشای میتانی که ناوی نهرته تماناه که روده که خوریه کان بریتی بوو له نهرته تماناه که و درا به پاشای میسر و ریکه و تنامه که ناشی له نیوانیاندا مورکرا. پایته خی میتانیه خوریه کان بریتی بوو له شاری هیتیه نویکان، و ورده شاری هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری که دونی هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری که دونی هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری کوردی و که خوری ماوه. دوای هاتی هیتیه نویکان، و ورده شاری کانه که ناوی

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلة (٣)، صيف ٢٠١٨ المجلة (٣) – العدد (٣)، صيف ISSN 2518-6556 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وورده دەسەلاتى مىتانيە خورىيەكان لـه سوريادا كز كرا و ئەو ناوچانە كەوتنە دەست ھىتيەكان و دواتر لـهگەل ھاتن و گەورەبوونى ئاشورىيەكان، خورى و ھىتيەكان دەسەلاتيان كز بوو. تاوەكوو بوونە ناوچەى دەسەلاتى بچووكدا لـه ژێر دەسەلاتى ئاشورىيەكان. (حەمەرەش، 2013: 103–104)

2-2 ثهو رایانهی وهسفی خوداوهندی شاوشکا دیاری ده کات:

پروفسورگروتنت ویلهیم (Gernot Wilhelm) ئاماژه بهمه ده کات که له ئهنجامی بهراوردکردنی نیوان ریوهره سمه ئایینیه کانی ئه که دییه کان و خورییه کاندا پهیوه ندی زور قوول له نیوان ههردوو خوداوه ندی عه شتاری ئه که دی و شاوو شکای خورییه کاندا به دی ده کریت وه ههروه ها دهریده خات که خورییه کان رو لینکی گرنگیان له پیکهینانی شارستانییه تی میزو پوتامیادا گیراوه. (Fournet, 2013: 3)

خوداوه ندی شاووشکا له نووزی نیزیك لهیلان و کهرکوك و ههولیردا به خوداوه ندی دایك ناسراوه، له سومووخای باشووری روّژهه لاتی ئامهد (دیاربه کر) به خوداوه ندی جهنگیش ناوبانگی دهرکردووه. (Herzfeld, 1968: 193)

ئتيمو لو جى وشهى خوداوه ندى شاووشكا Hittite: ša-u-ša> šauška له لايه ن ميژوونووس Ilse Wegner به ماناى (گهوره يان مهزن، šau- : The Great) پيشنياز كراوه كه ئهمه شى به هاوتا زانيوه له گه ل وشهى عشتارى ئه كه دى. (Fournet, 2013 : 3)

له یه کهمین تیکستی دوزراوی هوری له سائی 1887 که به نووسراوی ژماره EA 23 ناسراوه توشراتای (Amenophis پاشای میتانی (1360 سال پیش زایین) پهیکهریکی خوداوه ندی شاووشکای بو نامونحوتبی سیّیهم ـ فرعهونی میسر (1360 سال پیش زایین) پهیکهریکی خوداوه ندی شاووشکای بو نامونحوتبی سیّیهم ـ فرعهونی میسر (Johannes Friedrich ااانار دووه. ئه مه نووسراوه به زمانی بزماری به شیّوازه کی نافهرمی نووسراوه که له سائی 1932 له لایه نامونی شیهم بهریّگهی ژن و ژنخوازی روونووس کراوه و به ناوی Subariant text بالاو کرایهوه. (Fournet, 2013:4) نامونحوتبی سیّیهم بهریّگهی ژن و ژنخوازی ببوو به زاوای توشراتا. مهبهستی ناردنی ئهم پهیکهره بو ئهوه بووه، که له نهخوشییه کهی چاکببیّتهوه، نامهیه کیشی (ئیستا ژماره ی که له بهشی در اوه تی که نووسراوه کانی EI-Amarna) هاوپیّچی پهیکهره که کردبوو. نامه که 23 دیری له خو گرتبوو، که له بهشی دووه میدا به مجوّره له هو کاری ناردنی پهیکهری شاووشکا دواوه: (ئه همه در 2017 : 45).

ئیستا و لهسه رده می باوکیشمدا .. ئهم خوداوه نده چووه ته نهم ولاته، هه روه کو پیشتر له ویدا نیشته جی بووه و ریزی گیندراوه، ده با برام ده نه وه نده که جارانی پیشوو ریزی لی بنیت، کاتی خوشی پی ده به خشیت، هه روه کو خوی بومی بنیریته وه. ده با شاو و شکای خانمی ناسمانان برام و هه روه ها منیش بو سه د هه زار سال بمان پاریزیت، خوشیمان بی به خشیت و هه رده م پیکه وه وه هاوری کاربکه ین. نایا شاوو شکا هه ربو من خوداوه نده و خوداوه ندی براکه ی من نییه (نه هد ، 2017 : 45)

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (Print) ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

به پنی ئه فسانه کان، شاوو شکا کچی خوداوه ندی ئاسمان (ئانو) یان خوداوه ندی مانگ (سین) بووه، له هه ندیک له تیکسته کان خوداوه ندی توفان (تیشوّپ) برای شاوو شکا و هه ندیک جاریش وه ک هاوسه ری باس ده کری. دوو ئافره تی میوزیکژه ن به ناوه کانی نیناته و کولیتا له م ئه فسانانه دا وه ک هاوری و هاو کاری شاوو شکا ده بینرین. (Stuckey, 2008:2)

خوداوه ندی شاووشکا له سهردهمی ئاشووریدا نیوی عهشتاری لیندراوه و لهسهردهمی هاتنی هززانی ئیرانی زماندا نیوی ئهناهیتای بهسهردا سه نیندراوه. تایبه تمهندی جهنگ و خوشهویستی له عهشتار و شاووشکادا ئهو دوو خواوهنده بهیهك دهبهستیتهوه، له وینه کانیشیاندا لیکچوون بهدی ده کری له و کاتهی ههر دوو خواوهند به چه کهوه ههنگاو بهره و پیشهوه دهنین و ههردووکیان وهك جهنگاوهری سهخت و رژد دینه بهرچاو. (Stuckey, 2008:2)

شاووشکای کوردستانی بهرامبهر خوداوهندی ئینانای سومهری ، عشتاری بابلی و ئاشووری، حهوات (حهواو) ی جووله که و ئهفرودیتی یونانی، ڤینوسی ئیتالی، کالیّی هیندی و لات و عزی و مهناتی عهرهبی و...هتد بووه، که ههر ههموویان له کاروکردهوهیاندا ههروهکو یهك بوون و لهنیّو کومهلهکانیاندا له قوناغی دایکسالاریدا پهرستراون، تا هاتنی ئایینی کرستیانی و ئیسلام لهسهر کورسی خوداوهندایهتی خویان ههر مابوونهوه. (ئه همد، 2001 : 6)

عهشتاری أربیلا یه کیّك بووه له بهرزترین خوداوهنده كانی سهرده می ئیمپراتورییه تی ئاشوورییه كان، ئهم خوداوهنده بهرده وام له پشتگیریكردنی پاشاكان له جهنگه كاندا روّلی كاریگهری بینیووه، له تیّكسته یاساییه كاندا ئهم خوداوهنده ههستاوه به سزادانی تاوانباران له ریّگهی پیبرادن یان نزاكردن به نهخوشی یان ریّگریكردن له چوونهناوه وه ی پهرستاگاكانی. پهرستگای عهشتاری أربیلا به Egašankalamma به مانای رخانووی خاتوونی زهوی دهناسرا . (Mac Ginnis, 2013: 32)

دهرباره ی شیّوه ی ئه و خوداوه نده به گویّری پیشبینی خهونی ئاشوور بانیپال وه تابلوّی تیل بارسیپ Til Barsip (وینه ی ژماره 12)، عهشتار به شیّوه ی راوه ستاو له سهر شیّریّك به شیمشیّر و دوو کیفی تیر له سهر شانه کانییه وه وه سف کراوه، له سروودی ئاینیی ئاشوور بانیپال ئه م خوداوه نده دانیشتووه له سهر شیّریّك و ته واوی پاشاکانی زهوی ده ست له سهر ئه ژنو له دواوه ی راوه ستاون. سهر پیچیّك و ئه ستیّره یه ک له له سهر سهری ئه و خوداوه نده به دی ده کری که پیشانده ری تیشکی هیّزی پاراستنه (melammu) له و خوداوه نده دا و نده ی ژماره 12). (Mac Ginnis, 2013: 33)

عهشتاری نینهوا و عهشتاری اربیلا جینگهیه کی دیاریان ههبوو له ناو خانهدانه کانی ئاشوورییه کان که بهلایهنی کهمهوه ههندیک له منداله خانهدانه کان له کاتی مندالی له پهرستگاکانی عهشتاری نهینهوا یان أربیلا بوون. ئهم بۆچوونه به ئاشکرایی له پهیقه کانی ئاشوور بانیپال دهرده کهوی که دهلی : "من هیچ دایك و باوکیک ناناسم، من له باوهشی خوداوهندی دایکه گهوره پهروهرده کراوم". (Mac Ginnis, 2013: 34)

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

3-سەردەمى پەرستنى خوداوەندى شاووشكا

شاووشکا له کاتی خورییه کان (3300 سال پیش زایین) وه بهدریژایی دهسه لاتی میتانییه کان (1500 تا 1240ی پیش زایین) وه له دواتریش پهرستراوه. ئهم خوداوه نده بهرامبهر ده کری زایین) وه له له له نیمیراتوری هیتییه کان (1344 تا 1245 پیش زایین) وه دواتریش پهرستراوه. ئهم خوداوه نده بهرامبهر ده کری به عهشتار – ئینانای ئه که دی و ئاشوررییه کان، به ئیسیسی (Isis) میسرییه کان، ئوشا (Usha) له ریگفیّدای (Rig Veda) هیندییه کان، ئافروّدیتی یوّنانییه کان (قیّنوسی روّمانییه کان) وه ئهماتراسوّی (Amaterasu) ژاپوّنییه کان. (Mark, 2015)

له لای خورییه کان ئهم دایکه (شاووشکا) خوداوهنده لهبهرامبهر عهشتار – ئینانا وهك دایکه گهوره ی خوداوهنده کان دیّته ئهژمار که پیّیان وایه که عهشتار – ئینانا له دوای ئهو خوداوهنده و هاتوون. دکتوّر لینی سرینیڤاسان، زمانهوان و میژوونووس دهلّی اشاووشکا ناوی خوری دایکه خوداوهندی و اشوّکانییه (Washukanni)"، که ههمان خوداوهندی ئیسیسی میسرییه کان و ئوّشای ریگڤیّدایه، ناوبراو دواتر بانگهشه ی ئهوه ده کات که ئیسیس خوداوهندی بنهره تی و یه کهم بووه و دواتر خوداوهنده کانی تر پهیدابوون، تا سهرده می ئیسته شلیکوّلینه وه و مشتوم و بهرده و امن ئاخو کامهیان یه کهم خوداوهند بووه. (Mark, 2015)

سهرهتای پهرستنی خوداوهندی میّ، که خوداوهندی شاووشکاش یه کیّك بووه لهو خوداوهندانه میّیانه که له کوردستاندا پهرستراوه، بوّ سهردهمانیّك ده گهریّتهوه که پیّی دهوتریّت دایکسالاری. یه کیّك له تایبه تمهندییه کانی نهم سهردهمه بریّتی بووه له بوونی دایك وه ك ناوهندی هیّز و ناساندنی ئهندامانی خیّزان به پیّی ئهو پهیوهندییهی له گهل دایکدا همیانبووه. گریشمهن سهباره ت به ژن ده لیّن: "ئهو پهیوهندییه گرنگهیه له نیّوان باپیران و نهوه کانی دوای خویه تی به هوّی ئهوه ی ژن به باشترین شیّواز هه لنگری خوینی تیره ی خویه تی. (1368 ش: 10)

وادیاره:که ئایینی پهرستنی خوداوهندی دایك ههر لهسهرهتاوه سهربهخوّبووه و پیّویستی به خوداوهندی باوك نهبووه، که تایبهته به سهردهمی چاخی بهردینی به بهردینی نوی نوی بهردهمی چاخی (Neolithic). بهشیّك له شویّنهواره کانی خوداوهنده کان، ئهوه دهسهلیّنن که خوداوهندی گهنج وهك هاوسهر و ههندیّك جار وه کو مندالّی ئهم خوداوهنده بوونیان ههبووه.

بهم شیّوهیه خوداوه ندی سهره کی ههر له شیّوهی میّینه دا مایه وه به چکه نیّرینه کهی خوری به هاوسه ری خوری ژمیّر درا، که له کور دستاندا بهرامبه ر به حهوات به نیّوی کورماربی ناسرا (لای عیبرییه کان بوو به ئادهم) ، به لاّم له أربیلا بهرامبه ر به شاووشکا خوداوه ندی دیّرینی وولاّتی کورده واری به ناوی بیل، که بابی ههمو و خوداوه ندان بوو بو و به هاوسه ری نیّرینه ی شاووشکا و -Ur خوداوه ندان بوو به شاری بیل (ههولیّر) بوو به مهلّبه ندی پهرهستنی ئهم خوداوه نده. (ئه همه د، ،2001: 12)

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

4-شــاووشـکا: خوداوهندی دایـه گهوره

هممیشه شاکاره هونهرییهکان به تایبهتیش هونهری شیّرهکاری، به لنگهی حاشا هه لنه گرن له دهربرین و شیکردنهوهی میّژووی شارستانییه ته کوّنه کان. بو نهم مهبهسته ش به پیّویستمان زانی باسه که مان به به لنگه دو زراوه کانی بهردهست ده و لهمه ند بکهین، نه و شویّنه واره جیّماوانه ی له شیّوه ی پهیکه ر، ویّنه، هیّلکاری و.. ، که بو خوداوه ندانی دایك له ژیاری ههر شویّنیکدا داتا شراون و کیّشراون، که خوداوه ندی شاووشکاش ده گریته وه. له ریّگای نهم به لنگه میژووییانه ی که بهرده ستن ده کریّت هه ندیّك له گرینگترین سیفه ته کانی نه م خواوه نده بخه ینه روو.

ههر وهك پیشتر باسمان كرد كه كشتوكال و بهرههمهینان هو كارهكانی ههره گرینگن له پیدانی پیگهی بالای خوداوهندی به ره گهزی می. چونكه مرو قهه له كو نهوه شیوهی جهستهی ئافرهتی سكپری ساغ و به توانای به خاكی پر پیت و بهرههمداری به بستووتهوه (وینهی ژماره 3)، ههر بویه وینهی خوداوهندی ژن له پهیكهرهكاندا لهگهل زیادهرویی بهرجهسته كردنی ئهندامی میینهی ژن پیشاندراوه. (الماجدی، 1997: 82–83)

به تیپهربوونی کات ئاستی بهرزی ئافرهت بهرهو لاوازی رویشت و پیگهی خوی به رامبهر خوداوهندی باوك وهك ركابهریکی به هیز له دهستدا. ئهم گورانكارییه له شیّوهی پهیكهره كانی خوداوهندی دایك دهبینریّت ههر وهك لاوازبوونی جهسته و نزیكبوونهوهی له شیّوهی پیاو. (الماجدی1997: 140)

لهگهل ئهو گورانکارییانهی که له جهستهی ئهم پهیکهرانهدا دهبینرین بهلام هیچ کات دووپاتکردنهوهی گرینگیدان به ئهندامی میّینهی ژن کهم نه کراوه تهوه همرچهنده وهك پیّشتر ئهو زیادهروّییه نابینریّت. ههروهك لهو پهیکهرانه بهدی ده کریّن، که خوداوهندانی ژن داتاشراون(ویّنهی ژماره4).(السواح،1997: 52)

مروزقی کون دایکی گهورهی به زهوی پهیوهندار کردووه و ههر به ههمان شیّوه لهگهل مانگیشدا. لای ئهوان وا بوو که زهوی و مانگ ههمان راستی دهردهخهن و سهر به ههمان بیروباوهرن. تا ئهو رادهیهی که یونانییهکان مانگیان به زهوییهکی بهرز پهسن داوه.(Briffault,1997)

مروزقی کون پهیوهندی نیّوان مانگ و به پیتبوونی خاك و گهشهی رووه کی دوزیوهتهوه و ئهمهش هوّی دهركهوتنی دار و مانگه له یهك ویّنهدا، چونکه به رای ئهوان مانگ بهرپرسه له به پیتبوونی خاك و له ههمان کاتدا باوهریان وا بوو که بهرپرسه له توانای ئافرهت بو وهچه خستنهوه. ههر بویّه خوداوهندانی دایك، وهك شاووشکا، ئیننانا، عهشتار و.. به خاتوونی مانگ دهناسران و دهپهرستران. (السواح، 1993: 82–83)

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

ئاگر بهیهکیّك له بهخششی ئهم خوداوهنده بو مروق دیّته ئهژمار، چونكه بو یهكهم جار له شهویّکی باراناویدا مروق ئاگری بینی، كه له داریّك بهرزدهبووهوه و له رهنگی ئهو ئاگرهدا مانگیّکی گهشی بینی، ههر بوّیه ئاگر بووه نیشانهیهك له هیّزی مانگ. (السواح، 1993: 128)

له زور له ئهفسانه کاندا خوداوهندی دایك وه ک خاتوونی سروشت ئاماژه ی پیکراوه، به تایبه تی ههندیکجار وینه ی له گه ک گوله گهنم دهر کهوتووه. ئهم گوله گهنم ده رکهوتووه. ئهم گوله گهنم ده رکهوتووه این له دهستیه تی (وینه ی ژماره 6) یان ئهم خاتوونه لهسهر کورسیه ک دانیشتووه و گوله گهنم لهسهر شانه کانی سهریان هه للداوه (وینه ی ژماره 6)، ئهمه ش ده ری ده خات که دایکی گهوره وه ک خاتوونی سروشت توانای به پیتبوونی به خشیوه و لهم رووه وه له زوربه ی کاره هونهرییه کانی که خاتوو مریبه می پیروزیان پیشان داوه ههمان سیفه تی پیدراوه و جل و بهرگه کانی به گوله گهنم رازاندراونه وه و له سهر خاکیکی رواو وهستاوه. به مه ش ده رده که ویت ئهم تایبه تمهندییه به دریژایی میژوو بهشیکی جیا نه کراوه له سروشتی ئافره ت وه ک هیمایه ک بوربه خشینی ژیان و به رهم هینان. (السواح، 1993: 121)

به لنگه کان ئه وه ده سه لینن، که خوداوه ندی دایك، وه ك خاتوونی دنیای ئاژه لیش ده رکه و تووه. هه روه ك له وینه ی ژماره 7 ده رده که ویت دایه گه وره به شیّوازه ناسراوه که ی رئافره تی خاوه ن جهسته ی پی دانیشتووه له سه رزه وی و له سه رهو دوو شانی دوو به چکه شیر هه ن. شیّر له م په یکه رانه دا هیّمایه که بو ژیانی دره نده یی سروشت و له هه مان کاتدا هیّمایه که بو هیزی خوداوه ندی دایکی گه وره. (السواح، 1993: 146)

هو کاری به ستنه وهی و ینه ی نیشانه کانی ئاژه ل به خوداوه ندی گهوره، ده گهری یته وه بو ده سه لاتی خوداوه ند له بواری دیاریکراو له خودی مرو فایه تیدا. دهرکه و تنی خوداوه ندی می له گهل مار یه کینکه له و هیمایانه ی که مرو فی کون باوه ری و ابووه که مار گیانه وه ریکی نه مره ، و له گهل گررینی پیستی خونی ژیانیشی تازه ده بیتوه. له به شی هه ره زوری و ینه کانی دایکسالاریدا مار به دی ده کریت (وینه ی ژماره 8) و به شیوه یکی سه ره کی هیمایه بو توانای ئه م خوداوه نده له بواری به خشینی ژبان و به پیتبوون. له هه مان کاتدا هیمایه کی گرینگه بو خوداوه ندی می وه ک خوداوه ندی چاره سه ری نه خوشییه کان و ئه مهیمایه له زور به ی شارستانییه تیبه کاندا تا که سه سه ده مان مه به سه به کارها تووه، هه ربویه له سه رزور به ی ده رمان و ده رمانخانه و نه خوشخانه کان شیوه ی دوو مار، که له ده وری ستونیک ئالاون یان په رداخیک که ماریک له ده وری ئالاوه و سه ری خستووه ته ناو په رداخه که ده بینرین، که ئاماژه یه بو جه سته ی خواوه ندی دایکی گه وره و ئه و ماره ی که توانای ژیانه وه و چاره سه ری نه خوشییه کانی پیداوه. شیاوی گوتنه که ئاماژه یه بو جه سته ی خواوه ندی دایکی گه وره و ئه و ماره ی که توانای ژیانه وه و چاره سه ری نه خوشیه کانی پیداوه. شیاوی گوتنه که به خواوه ندی مه رگ و دانایی. (السواح، 1993: 151–156)

وهك خاتوونی دانایی شهوی تاریك: شاووشکا بریتی بوو له خاتوونی خورپه و ئیلهام(سروش)، که وا دل و دهروونی شاعیران و هونهرمهندانی روّشن ده کردهوه و سهرپهرشتیار و خوداوهندی بهخشنده ی ویژه و هونهر بووه. (السواح،1997: 243).

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (Print) ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

دایك وهك خوداوهندی دانایی چهندین نازنازی ههبووه لهوانهش "ئهنیتا" واتا خاتوونی تیروانین و خاتوونی تاریکی و بهخشینهری دانایی بو مرورهٔ (Guirand,1977: 127) له لای یونانییه کان به سوفیا ناسراوه و وشهی فیلوّ-سوفیاش لهوهوه هاتووه واتا خورشهویستی ـ دانایی که له دواتردا بووه به وشهی فهلسهفه. (السواح،1997: 243)

له کوتاییدا به پیّویستی دهزانین به کورتی باسی شاووشکا وه کو خوداوه ندی جهنگ و خو شهویستی بکهین. ههر چهنده زور ههو گماندا بو دو زینهوه ی سهر چاوه کانی تایبهت بهم بابهته به لام به دهستمان نه کهوت بو تهواو بوونی ئه نجامی لیکولینهوه ی زانستی به کوورتی باسی ئهم بابهتهمان کرد .

شاووشکا وهك ههر خوداوهندیکی رهگهزی میّینه، ههر دوو لایهنی خونشهویستی و شهری کو کردبووهوه، له رووخساره گهشه جوانه کهیدا خونشهویستی و سیّکس و جوانی دهرده کهویّت و له ههمان کاتدا له رووخساری دووهمدا به گرژیی و تورهیی و بههیّزو چهك و باوهر به خونبوون دهرده کهویّت. (ماجدی، 2002: 55)

لهم تایبه تمهندییه دا بو مان دهرده که و یت که خو داوه ندی میینه، تاکه خو داوه نده، که له که سایه تیبه که یدا سیفاتی د ژه یه کی دیار و روونی له خو گرتووه. لیکو لهر فازل عهلی هو کاری ئهم د ژیه که ده گه پیته وه بو نه وهی، که خو داوه ندی میینه پهیوه ندی به ژیانی مرو قه وه هه یه، له وانه یه ئه م ژیانه له جه نگی کدا یان به ئاگری سو ز و پیروه ندی نیوان دو و ره گه ز له ده ست بدات. (1972: 48) له لایه کی تره وه هه ندیک له لیکو له ره وه کاری ئه م بابه ته ده گه ریننه وه بو پهیوه ندی ئه م خو داوه نده به هه ساره ی فینوس که به دو و جو رئاوابوون و له خو ره هو له دوای یه که ده رده که و یت دول درووستبوونی و خور ئاوابوون و له خوره هو لات یک و کوتایی. (ده که و یت و خور ئاوا به مانای مردن و کوتایی. (ده که و یت و کوتایی و کوتایی و کوتایی و کوتایی ده ده داده که و یت و کوتایی و کوتایا که کوتایی و کوتایای و کوتایی و کوتایی و کوتایی و کوتایی و کوتایی و کوتایای و کوتایی و

شاووشکا له میژووی خویدا به یه کهم خوداوه ندی خونشه ویستی و سیکس له میسوپوتامیا داندراوه، به لام به تیپه رپوونی کات و تیکه لبوونی بیروباوه ری سومه ری و ئه که دی ئهم خوداوه نده ههر دوو ئه رکی میینه ی و خونشه ویستی له لایه ک و جهنگ و توندره وی له لایه کی تره وه له ئامیز گرتووه. (kaska, 2001)

له سهردهمی ئاشوورییه کاندا که نیّوی شاووشکا کرا به عهشتار، ئهم خوداوهنده خاوهن پیّگهیه کی زوّر بهرز بوو وهك خوداوهندی شهر، چونکه لهگهل زوّربوونی شهره کانییان، به پیروّزکردنی پاشا له لایهن ئهم خواوهنده زیادی کرد. بهمهش لهم

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

سەردەمەدا سيفەتى شەر بە سەر سيفەتى خوشھويستى لە شاووشكادا زال دەبيّت، ھەر بۆيە نازناوى خاتوونى شەر و جەنگيان بى بەخشى. (حنون،1987: 36)

سیفهتی جهنگی شاووشکا و خوداوهندانی میّینهی دی له چهندین ویّنه و شیّوهی هونهریدا رهنگی داوهتهوه، بو نموونه له ههندیّك له دیواربهند و خهتمی لولهیی که تیایدا ئهم خوداوهنده به شیّوازهکانی جوّراوجوّر پرچهك کراوه. شیّوهی ئهم خوداوهنده له کاتی راوهستان یان دانیشتن له سهر کورسییه کی رازاوه به شیّر زوّر دهبینریّت که له سهر شانهکانیدا تیر و کهوان دهرکهوتووه لهگهل چهندین جوّری چهك بو دهربرینی پیّدانی ئهرکی جهنگ بهم خوداوهنده (ویّنهکانی ژماره 9 و10). (میشائیل، 2012: 38)

له دوزراوهیه کی تردا (وینهی ژماره 11)، که بهم خوداوهنده پهیوهندکراوه له ناوچهی گؤمی وان، که ههوارگهی دهولهتی ئورارتوو بوو ئهم خوداوهنده به پیّوه له سهر گایهك دهبینریّت که ئاستی بهرزی جهنگاوهریی ئهم خوداوهندهی پیّشان دهدات. (Rodney,1952,212)

ئــەنــجــــام

- لهرینگهی ئهو پهیکهرانهی که لهپیش پهیدابوونی نووسیندا دۆزراونهتهوه، ئهوهمان بۆ ئاشکرا دهبیت که مروقی نیشتهجیبووی کوردستانی ئهمو قهمولنی بنیاتنانی ژیانیکی به کومهلنی داوه. ئهم ههولهش لهسهرهتاوه له لایهن ژنهوه بنهماکهی داندراوه ههر ئهمهش بو و به مایهی ئهوهی تا ماوهیهك ژن دهسه لات بگریت به دهسته وه و وه ک خوداوهندیکیش بیهرستریت.
- سهرهتای پهرستنی خوداوهندی میّ، که خوداوهندی شاووشکاش یه کیّك بووه لهو خوداوهندانهی که له کوردستانی کوّندا پهرستراوه، بو سهردهمانیّك ده گهریّتهوه که پیّی دهوتریّت دایکسالاری. یه کیّك له تایبه تمهندییه کانی ئهم سهردهمه بریتی بووه له بوونی دایك وهك ناوهندی هیّز و ناساندنی ئهندامانی خیّزان به پیّی ئهو پهیوهندییهی له گهل دایکدا همیانبووه، نهك له گهل باوك.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (٣) – SSN 2518-6558 (Print) الدولى: (العدل التصنيف الدولى: (العدل العد

- به تیپهرپبوونی کات ئاستی بهرزی ئافرهت بهرهو لاوازی رویشت و پیگهی خونی به رامبهر خوداوهندی باوك وهك ركابهریکی بههیز له دهستدا. ئهم گورانكارییه له شیّوهی پهیكهرهكانی خوداوهندی دایك دهبینریّت ههر وهك لاوازبوونی جهسته و نزیكبوونهوهی له شیّوهی پیاو.
- ههبوونی شوینهواری سهردهمانی کوّن، که بوّ ههزاران سال دهگهریتهوه باشترین بهلکگهن بوّ ئهوهی، که کوردستان لانکی شارستانییهت بووه و ئافرهتیش روّلتی سهره کی له بنیاتنانی بینیوه.

ســـهرچـاوه کان

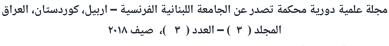
ســـهرچاوه كورديهكان:

ئەھەد جەمال رەشىد:

- 1- له میژووی کوردستاندا چاند و ئایین و هونهر، (فریزلاند، 1994).
- 2- شاووشكا .. خوداوەندى ديرينى دايك له كوردستاندا، كۆڤارى شاووشكا، ژمارە 1 ، لاپەرە 6 ـ 15، (ھەولـيّر، 2001).
- 3- حهمهره ش سوران، کورد کییه؟ میژووی کورد و رچه اله کمی زمانه کهی له سهره تای شارستانیه ته وه هه تاوه کو سهده ی دهیه می زاینی، چ1، (له نده ن، 2013).

المصادر العربيه:

- 1 همال رشيد احمد ، المعتقدات الدينيه في بلاد سوبارتو بين الشرك والتوحيد، (اربيل ، 2017).
- 2-ميشائيل لينا ولسن، **الاله انانا/ عشتار في الموروپ الحچارى لبلاد الرافدىن**-رساله ماجســــر غير منشوره، (كليه الاداب ح جامعه صلاح الـدىن-2012).
- 3- حنون نائل، شخصيه الالهه الام و دور الالهه انانا عشتار فى النصوص السومريه و الاكديه، مجله سومر،عدد34 ، ص 22-39 ، (بغداد، 1987).

رقم التصنيف الدولى: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

4-السواح فراس، لغز عشتار/ الا لوهه المؤنيه و اصل الدين والاسكوره و اصل الدين ، گ5، (دمشق،1993) .

5-ماجدی خزعل، میتولجیا الخلود، گ1،د- ن، (عمان، 2002).

6-على فازل عبدالواحد، اعراس الاله تموز و ماساته فى گقوس الزواج المقدس و الحزن الجماعي، سومر، المجلد 28 ،(بغداد، 1972).

سەرچەوە فارسيەكان:

1گیرشمن رومن، ایران از اغاز تا اسلام، ترجمه : محمد معین، علمی و فرهنگی، (تهران، 1368ش).

2- رید ایولین، مادرسالاری، ترجمه: افشنگ مقصودی، گل ازین، (تهران،1387ش).

3-كمبل جوزف، قدرت اسگوره. ترجمه عباس مخبر، (تهران: مركز، 1377ش).

English Resources:

- 1- Briffault, Robert. The Mothers, Atheneum, New York, 1997.
- 2- Bachofen, J. Myth, Religion and Mother right, Prinsceton: Prinsceton university, 1967.
- 3- Fournet, Armanual. A Manual of Hurrians, La Garenne Colombes, France, 2013.
- 4- Guirand, F. Greek. Mythology, in: Encyclopedia of Mythology, Hamlyn, London 1977.
- 5- Herzfeld, E. The Persian Empire, Wiesbaden, 1968.
- 6- Kaska, E.V., "Understanding Plants in Ancient Mesopotamia", Floklor, Vol.16, Electronic Journal of Folklore, 2001.
- 7- MacGinnis, John. **Erbil in the Cuneiform Sources**, Minestry of Culture and Youth, Erbil, 2013.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨

رقم التصنيف الدولى: (Print) ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

- 8- Mark, Jashua, J. "Sauska." Ancient History Encyclopedia. Ancient History Encyclopedia, 05 Jan 2015. Viewed on: 22 Apr 2018. Retrieved from https://www.ancient.eu/Sauska/.
- 9- Rodney, N.B. "Ishtar, the lady of Battle". The Metropolitan Museum of Art Buulltin, Vol, 10, No.7. (Mar.,1952).
- 10- Stuckey, Johanna. **Shaushka and Ain Dara: A Goddes and Her Temple**, Matrifocus, Vol 7-2, (Aug., 2008)
- 11-Toorn, Karel van der; Becking, Bob; Horst, Pieter Willem van der. <u>Dictionary of Deities</u> and <u>Demons in the Bible</u>. Brill. 1999.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (ISSN 2518-6558 (Print) - (SSN 2518-6568)

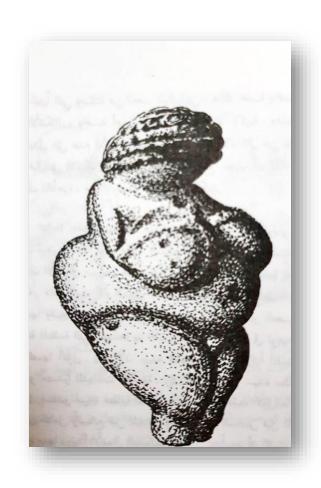
وينهى ژماره 1 وينهى ژماره 2

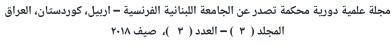
وينهى داتاشراوى بهرديني خوداوهند"شاوشكا"- پهيكهرى خوداوهنى "شاووشكا" له

نوزى – كوردستانى باشور كوردستانى روژهمالات – سەرپيّلانى ئوزى – كوردستانى روژهمالات – سەرپيّلانى ئەھمەد: شاووشكا، ژ1، 2001، ل10.

ئەھەد:شاووشكا، ژ1، 2001، ل7.

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ويننهى ژماره 4

وينىهى ژمارە 3

السواح: لغز عشتار، ب5 ، 1993

السواح: لغز عشتار، ب5 ، 1993 ،ل43.

،52ل

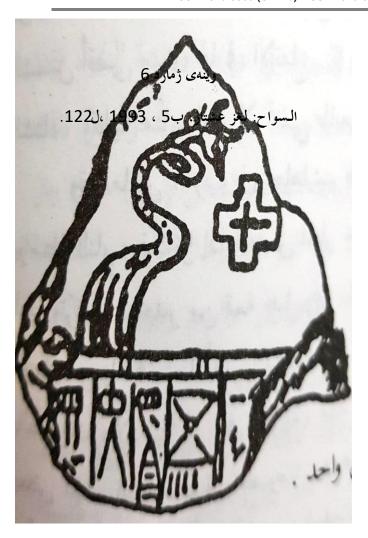

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وينهى ژماره5 السواح: لغز عشتار، ب5 ، 1993 ،ل122.

ىي

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولي: (Print) Pissn 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

وينهى ژماره 7

السواح: لغز عشتار، ب5 ، 1993 ، 146ك. السواح: لغز عشتار، ب5 ،

.136ს 1993

عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق

(٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨

ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Pi

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (Print) Print (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وينهى ژماره 10

وينىهى ژمارە 9

ميشائيل ، الالهه انانا ، 2012 ، ل180.

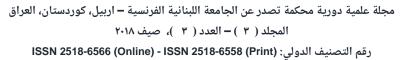
ميشائيل: الالهه انانا ، 2012 ، ل110.

رقم التصنيف الدولي: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

وينهى ژماره 11

Rodney: Ishtar, Vol 10, NO 7,1952,p 216.

وينىەى ۋمارە 12

MacGinnis: Erbil in the Cuneiform Sources, 2013,p 83.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلد (٣) – العدد (٣)، صيف ٢٠١٨ رقم التصنيف الدولى: (Print) ISSN 2518-6558 (Online) - ISSN 2518-6558

Abstract

This article is a triggering point to some independent researches about the deities worshipped in Kurdistan prior to the Christianity, one of which was the goddess "Shawshka".

Statues made of mud have been found in the ancient settlements such as Sarpeli Zahaw, Hawler, Noozi, Amed,...etc, and all of them were in the shape of a female. Archeologists and historians believe that those statues must have represented the mother goddess.

Human beings (both male and female genders) have from the childhood the image of mother in their mind, since mothers are the ones who play the most important role in bringing up children, hence the cuddle of mother stays as the warmest and safest place for children.

In the Paleolithic and Neolithic eras, the class and level of mothers were different from those of the contemporary mothers.

This article studies scientifically the role of "Shawshka" as the goddess of mother, love and war in the era of matriarchy.

This research is an attempt to rewrite the feminine history in Kurdistan because many aspects of our feminine history, either hasn't been mentioned or has been ignored.

Key words: gynocentrism, matriarchy, Shawshka goddess, the Hurians, Kurdistan, mother goddess.

مجلة علمية دورية محكمة تصدر عن الجامعة اللبنانية الفرنسية – اربيل، كوردستان، العراق المجلة (٣)، صيف ٢٠١٨ المجلة (٣) – العدد (٣)، صيف ISSN 2518-6556 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

ملخص

يعد هذا البحث بداية في تفسير الآلهة التي كانت معبودة في كوردستان في عصور ما قبل الميلاد.

في المستوطنات الكوردستانية القديمة كانت توجد تلك النوعية من الآلهة مثل سربيل زهاو, هولير, نوزى, ئاميد، تم العثور على التماثيل المصنوعة من الفخار التى شكلت على هيئة أنثى ،وقد إجتمعت آراء علماء الآثار والمؤرخين على أنها الآلهة الأم .

تستقر الأنثى في وجدان كل إنسان سواء كان ذكرا أم أنثى لأن الأم الشخص الوحيد الذي لديه اليد العليا في تأهيل وتربية أبنائها لذا فأن حضن الأم هو المكان الأكثر دفأ وإستقرارا.

يظهر من خلال هذا البحث أن مكانة الأم في عصري باليوت (العصر الحجري القديم) ونيوليت (العصر الحجري الحديث) تختلف كليا عن مكانتها فى العصر الحديث.

من خلال تفسير النصوص و المنحوتات الحجرية و الفخارية، حاولنا دراسة و بحث دور إله شاووشكا الكوردستانية كإله للحب والحرب بشكل علمى وموضوعى فى العصر الذى كانت السلطة الأنثوية هى السائدة.

يعتبر هذا البحث محاولة لاعادة كتابة تاريخ المرأة في كوردستان ،لان الكثير من الجوانب التاريخية للمرأة الكوردستانية لم تذكر، وان ذكرت فبشكل غامض.

تعريف وتحديد المصطلحات : السلطة الأنثوية، سلطة الأم، الإله شاووشكا، الخورييون، كوردستان، الآلهة الأم، .... .